Rikosoikeuden professori Sakari Melander
Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
27.9.2018

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: **Hallituksen esitys (HE) 119/2018 vp** eduskunnalle laiksi yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n ja Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta

Yleistä

Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) ehdonalaisen vapauden valvontaa koskevaa sääntelyä siten, että ehdonalaisen vapauden valvonta olisi jatkossa mahdollista laajemmin tietyistä väkivalta- ja seksuaalirikoksista tuomittujen suhteen, jos riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi. Lisäksi esityksessä ehdotetaan tiettyjä muutoksia koskien Rikosseuraamuslaitoksen oikeutta saada välttämättömiä tietoja harkittaessa ehdonalaisen vapauden valvonnan tarvetta henkilön uusimisriskin arvioinnin perusteella.

Lausuntonani esitän kunnioittavasti seuraavan.

Yleistä esityksestä ja sen tavoitteista

Esityksessä ehdotetaan laajennettavaksi mahdollisuutta asettaa tietyistä väkivalta- ja seksuaalirikoksiin tuomitut henkilöt ehdonalaisen vapauden valvontaan tilanteessa, jossa mainittujen henkilöiden riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi. Tavoitteena on näin vähentää tiettyjen eräistä vakavista rikoksista tuomittujen henkilöiden uusimisen todennäköisyyttä. Lainsäädännöllisenä keinona esityksessä ehdotetaan ehdonalaisen vapauden valvonnan käyttöalan lisäämistä. Ehdonalaisen vapauden valvonnalla taas pyritään esityksen mukaan (s. 27) parantamaan vapautuneen henkilön edellytyksiä elää rikoksetonta elämää. Esityksen nimenomaisena tavoitteena (s. 27) on varmistaa, että ehdonalaisen vapauden

valvontaan määrätään väkivalta- tai seksuaalirikoksiin syyllistyneistä erityisesti ne, joiden riski syyllistyä uudelleen samankaltaiseen rikokseen on arvioitu korkeaksi.

Esityksen tavoitteet liittyvät näin yhtäältä vakavien rikosten uusintariskin vähentämiseen ja toisaalta myös toisten yksilöiden perusoikeuksien suojaamiseen (näin myös s. 38). Tältä osin on huomattava, että eduskunnan perustuslakivaliokunta on esimerkiksi yhdistelmärangaistusta koskevan esityksen käsittelyn yhteydessä korostanut, että valtiolla on tietyissä tilanteissa ja erityisesti vaarallisten rikoksenuusijoiden suhteen positiivinen toimintavelvoite yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi (PeVL 10/2017 vp, s. 2 ja siinä mainitut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaa koskevat ratkaisut).

Esityksen perustelujen mukaan (s. 38) rikosten uusimisen todennäköisyys on korkeimmillaan vankilasta vapautumisen jälkeisinä viikkoina ja kuukausina, mikä lisäksi noin puolet törkeisiin väkivaltarikoksiin ja neljännes perustekomuotoisiin väkivaltarikoksiin toistuvasti syyllistyneistä vapautuu ilman valvontaa. Lisäksi esityksen perustelujen mukaan (s. 7) vuonna 2011 väkivalta- ja seksuaalirikosten uusijoita oli mainittuna vuonna 694, mikä vastasi noin 19 prosenttia mainittuna vuonna vapautuneista (3719 vapautunutta).

Uusintarikollisuuden vähentämisen tavoite ja se esityksen perusteluissa mainittu seikka, että melko suuri prosentuaalinen osuus vapautuneista syyllistyy uuteen rikokseen muodostaa nähdäkseni sellaisen painavan yhteiskunnallisen tarpeen ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävän perusteen, jota eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä rikosoikeudelliselta sääntelyltä, seuraamussääntely mukaan lukien, on edellytetty (esim. PeVL 10/2017 vp, s. 3, PeVL 9/2016 vp, s. 4 ja PeVL 23/1997 vp, s. 2/II). Tällöin on kuitenkin edellytettävä, että asiaa koskeva sääntely on riittävän tarkkarajaista ja täsmällistä sekä oikeasuhtaista.

Lisäksi on kiinnitettävä huomiota siihen, että vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskeva sääntely tulisi laajemmin muotoilla sellaiseksi, että se parhaalla mahdollisella tavalla edistäisi vangin rikoksetonta elämäntapaa sekä sulavaa sopeutumista yhteiskuntaan (vankeuslaki (767/2005) 1:2). Voidaan arvioida, että rangaistusajan huolellinen suunnittelu sekä vangin osallistuminen erilaisiin ohjelmiin ja toimintoihin merkittävästi edistävät mainittua tavoitetta, mikä esityksessä todetaankin (s. 8–16). Toisaalta on myös huomattava, että vankeuslaki on myös muulla tavoin uusimisriskin minimoinnin tavoitteen toteutumisen suhteen merkityksellinen. Esimerkiksi vangin yhteydet vankilan ulkopuolelle (vankeuslain IV osa) sisältäen muun muassa oikeuden pitää yhteyttä läheisiin oletettavasti edistävät uusintarikollisuuden vähentämisen tavoitetta, minkä vuoksi vankeuslain sisältöä arvioitaessa olisi syytä huolehtia myös siitä, että esimerkiksi vankilan järjestyksen ja turvallisuuden nimissä ei pyrittäisi ottamaan käyttöön vangin oikeuksia perusteettomasti ja liiallisesti rajoittavaa sääntelyä, joka tosiasiassa saattaa olla edistämättä vangin sopeutumista yhteyskuntaan ja tulevaa rikoksetonta elämää.

Ehdonalaisen vapauden valvonta

Esityksessä ehdotetaan ensinnäkin, että ehdonalaisen vapauden valvontaan voitaisiin asettaa ensi kertaa murhasta, taposta tai murhan yrityksestä rangaistusta suorittava vanki, jonka riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikoksen arvioidaan korkeaksi (ehdotettu yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 5 kohta). Ehdotettu säännös

on nähdäkseni riittävän tarkkarajaisesti ja täsmällisesti muotoiltu, koska siinä nimenomaisesti määritellään, mistä rikoksesta tuomittuja vankeja kohta koskee.

Tiettyjä epäilyksiä sen sijaan voidaan esittää sen suhteen, onko oikeasuhtaista asettaa uuteen rikokseen syyllistymisen riskiä koskevan arvioinnin edellytykset samansisältöiseksi ensi kertaa tuomittujen vankien suhteen kuin ehdotetussa 6 kohdassa jo aiemmin samankaltaiseen rikokseen syyllistyneiden vankien suhteen asetetaan. Molemmissa kohdissa käytettäisiin ilmaisua ”tuomitun vangin riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi”. Saattaisi olla perusteltua oikeasuhtaisuussyistä eriyttää riskiarviointia mainittujen vankien suhteen myös lainsäädännöllisellä tasolla, mutta oletettavaa sinänsä on, että uusimisriskin arvioinnissa kiinnitetään huomiota siihen, onko vanki ensikertalainen vai rikoksenuusija. Ottaen toisaalta myös huomioon henkeen ja fyysiseen koskemattomuuteen kohdistuviin vakaviin rikoksiin liittyvä edellä mainittu valtioon kohdistettava positiivinen toimintavelvoite, ehdotettu 5 kohta on tältä osin nähdäkseni kuitenkin hyväksyttävissä.

Ehdotetun 5 kohdan mukaan ehdonalaisen vapauden valvontaan voitaisiin asettaa ensi kertaa murhasta, taposta tai murhan yrityksestä rangaistusta suorittava vanki, jonka riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikoksen arvioidaan korkeaksi. Jossain määrin epäselväksi esityksen perustelujen mukaan ehdotetun 5 kohdan suhteen jää, millä perusteella kohdassa mainitaan murhasta, taposta tai murhan yrityksestä tuomitun vangin riski syyllistyä seksuaalirikokseen. Nähdäkseni seksuaalirikoksiin syyllistymisen riskin mainitsemiselle on esitettävissä uusintarikollisuuden vähentämiseen ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaamiseen liittyvät hyväksyttävät perusteet, mutta asiaa olisi ollut syytä käsitellä laajemmin esityksen perusteluissa.

Toiseksi esityksessä ehdotetaan, että ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan koeajaksi valvontaan, jos väkivalta- tai seksuaalirikoksesta vankeusrangaistusta suorittavan ja aikaisemmin samankaltaisesta rikoksesta vankeusrangaistukseen tuomitun vangin riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi (ehdotettu yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:n 1 momentin 6 kohta). Ehdotettu säännös ei ole rikosoikeudelliselta sääntelyltä edellytettävän tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden vuoksi ongelmaton ja eikä näin kaikilta osin perustuslain 8 §:ssä tarkoitetun rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia täyttävä.

Säännöksessä ei ensinnäkään yksilöidä, mistä väkivalta- tai seksuaalirikoksesta vankeusrangaistusta suorittavia vankeja säännös koskee. Sama epätäsmällisyys koskee myös ilmaisua ”aikaisemmin samankaltaisesta rikoksesta vankeusrangaistukseen tuomittu vanki”. Esityksen perustelujen (s. 33) ”pääasiassa tällaisilla rikoksilla tarkoitetaan rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia, mutta kyseeseen saattavat tulla muissakin rikoslain luvuissa tarkoitetut rikokset”. Edelleen esityksen perustelujen (s. 33) mukaan ”Seksuaalirikoksilla puolestaan tarkoitettaisiin rikoksia, joilla loukataan toisen henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja teon kohdistuessa lapseen myös lapsen kasvua ja kehitystä. Tällaisista rikoksista säädetään pääasiallisesti rikoslain 20 luvussa.”

Henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten suhteen epäselväksi ensinnäkin jää, mitkä muut mahdolliset rikokset kuin rikoslain 21 luvussa tarkoitetut rikokset voivat tulla kysymykseen 6 kohdassa tarkoitettuna rikoksina. Lisäksi kysymykseen tulisivat oletettavasti kaikki rikoslain 21 luvussa tarkoitetut rikokset, joista henkilö on tuomittu vankeuteen ja henkilö on myös aikaisemmin syyllistynyt samankaltaiseen rikokseen, josta hänet on tuomittu vankeuteen.

Kysymykseen voisi tulla esimerkiksi rikoslain 21 luvun 8 §:ssä tarkoitettu kuolemantuottamus tai luvun 10 §:ssä tarkoitettu vammantuottamus. Myös luvun 14 §:ssä tarkoitettu heitteillepano ja 15 §:ssä tarkoitettu pelastustoimen laiminlyönti ovat henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia ja niistä voidaan tuomita vankeuteen. Seksuaalirikosten suhteen epäselväksi jää, onko tarkoitettu, että rikoslain 17 luvun sisältämät lapsipornografiaan liittyvät teot (esim. rikoslain 17 luvun 18 §:ssä tarkoitettu sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen ja 18 a §:ssä tarkoitettu törkeä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen) ovat 6 kohdassa tarkoitettuja rikoksia. Samoin kohta saattaisi tulla sanamuotonsa mukaan sovellettavaksi muun muassa rikoslain 17 luvun 21 §:ssä tarkoitettuun sukupuolisiveellisyyden julkiseen loukkaukseen toistuvasti syyllistyneeseen henkilöön – edellyttäen, että henkilö olisi tuomittu teoista vankeusrangaistukseen.

Edellä esitetyn perusteella huomattavasti selkeämpi ja rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia paremmin toteuttava sääntelymalli olisi, että 6 kohdassa nimenomaisesti mainittaisiin ne väkivalta- ja seksuaalirikokset, josta vankeusrangaistusta suorittava ja ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki asetettaisiin koeajaksi valvontaan. Samoin säännöksessä tulisi nimenomaisesti määritellä, mitkä ovat niitä väkivalta- ja seksuaalirikoksia, joista kohdassa tarkoitetun vangin tulee olla aikaisemmin tuomittu vankeusrangaistukseen, jotta ehdonalaisen vapauden valvonta ehdotetun 6 kohdan mukaisesti olisi mahdollista. Perusteltua nähdäkseni olisi, että aikaisempaan vankeusrangaistukseen johtaneiden kohdassa tarkoitettujen tekojen joukon tulisi olla sama kuin niiden rikosten, joita koskevan vankeusrangaistuksen suorittaminen on 6 kohdan soveltamisen edellytyksenä.

Tiettyjen rikosten nimenomaisella mainitsemisella olisi merkitystä myös sääntelyn oikeasuhtaisuuden näkökulmasta, koska edellä esitetyn mukaisesti epätäsmällinen ilmaisu ”väkivalta- tai seksuaalirikokset” kattaa lukusia moitittavuudeltaan eriasteisia tekoja. Jos ehdotettu 6 kohta muotoiltaisiin hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla, se olisi oikeasuhtaisuuden kannalta epäjohdonmukaisessa suhteessa voimassa olevan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 1 §:n 1 momentin 1 kohtaan, jossa ehdonalaisen valvonnan edellytykseksi asetetaan vuotta pidempi koeaika, mikä tarkoittaa, että valvonta kohdistuu pääsääntöisesti vakaviin rikoksiin syyllistyneisiin henkilöihin (HE 262/2004 vp, s. 58/II). Ehdotettu 6 kohdan muotoilu sen sijaan pitäisi sisällään edellä mainitun mukaisesti useita moitittavuudeltaan eriasteisia osin vähäisiäkin tekoja ja kohta olisi esityksen perustelujen (s. 33) mukaan ensisijainen suhteessa muihin lain 70 §:ssä säädettyihin valvontaan asettamisen perusteisiin. Tästä oikeasuhtaisuusnäkökulmastakin sääntelyn täsmentäminen edellä esitetyn mukaisesti tiettyjä väkivalta- ja seksuaalirikoksia siinä nimenomaisesti mainitsemalla olisi nähdäkseni välttämätöntä.

Helsingissä 27.9.2018

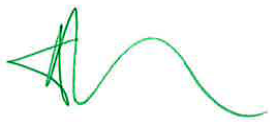

Sakari Melander
Rikosoikeuden professori
Oikeustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
puh.: 02941 21781, 050 5644229
sähköposti: sakari.melander@helsinki.fi